

Київський університет імені Бориса Грінченка
Педагогічний інститут
Кафедра початкової освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор

з науково-методичної та навчальної роботи

О.Б.Жильцов

« 09 » _____ 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Українська мова з методикою навчання»

для студентів

спеціальності	016 Спеціальна освіта
освітнього рівня	першого (бакалаврського)
освітньої програми	016.00.01 «Логопедія»
спеціалізації	Інклюзивна/інтегрована освіта

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02138554 Начальник відділу моніторингу якості освіти Програма <u>02.42.19</u> <i>Жильцов</i> (підпис) (прізвище, ініціали) « _____ » 20 <u>19</u> р.
--

Київ – 2019

Розробники:

Порядченко Леся Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, кафедра початкової освіти Педагогічного інституту
 Дубовик Світлана Григоріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, кафедра початкової освіти Педагогічного інституту

Викладачі:

Порядченко Леся Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, кафедра початкової освіти Педагогічного інституту
 Дубовик Світлана Григоріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, кафедра початкової освіти Педагогічного інституту

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри початкової освіти
 Протокол № 6 від 09 січня 2019 року

Завідувач кафедри Г.Л. Бондаренко

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 016.00.01

«Логопедія»

«01» лютого 2019 р.

Гарант освітньо-професійної програми 016.00.01 «Логопедія» О.В. Мартинчук

Робочу програму перевірено

«04» лютого 2019 р.

Заступник директора М.А. Машовець

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__» _____ 20__ р. Протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__» _____ 20__ р. Протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__» _____ 20__ р. Протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__» _____ 20__ р. Протокол №__

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формою навчання	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Українська мова з методикою навчання		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90	
Курс	3	
Семестр	6	
Кількість змістовий модулів із розподілом:	2	
Обсяг кредитів	3	
Обсяг годин, в тому числі:	90	
Аудиторні	28	
Модульний контроль	4	
Семестровий контроль	30	
Самостійна робота	28	
Форма семестрового контролю	екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – засвоєння студентами теоретичних відомостей, ustalених норм сучасної української літературної мови; розвиток й удосконалення мовних і мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців; формування методичної компетентності, що уможлиблює високий рівень педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу під час вирішення актуальних питань методики навчання української мови студентів спеціальності «Спеціальна освіта»; здатність на творчому рівні використовувати набуті знання із цієї фахової методики, розв'язувати професійні задачі з урахуванням сучасних освітніх стратегій, фахових інтересів студентів та актуальних потреб початкової мовної освіти.

Завдання навчальної дисципліни:

- оволодіння дидактико-методичними знаннями з навчальної дисципліни;
- розвиток умінь моделювати уроки української мови у початковій школі;
- розгляд типології уроків й ознайомлення зі структурою різних типів уроків української мови в початковій школі;
- реалізація виховного потенціалу дисципліни з метою формування професійних рис і якостей особистості майбутнього фахівця;
- формування готовності до творчої активності у професійній педагогічній діяльності.

3. Результати навчання за дисципліною

- уміти продемонструвати знання і вміння із української мови з методикою навчання, достатніми для успішної педагогічної діяльності на уроках у початковій школі на посаді асистента вчителя;

- уміти спілкуватися українською мовою, ефективно і гнучко використовуючи її в суспільній, освітньо-професійній та особистісній сферах діяльності;
- уміти застосовувати сучасні технології навчання в освітньому процесі на уроках вивчення української мови у початковій школі;
- уміти продемонструвати уміння щодо пошуку і огляду необхідної інформації для уроків української мови у спеціальних наукових джерелах, використовуючи різноманітні ресурси: періодичні видання, бази даних, веб-сайти, портали тощо;
- уміти аналізувати навчально-методичні посібники для початкової школи із української мови і методики навчання її, оцінювати їхнє змістово-технологічне наповнення відповідно до дидактичних вимог;
- уміти працювати як самостійно, так і в команді, демонструючи якості лідерства, уміння ефективно спілкуватися й досягати очікуваний результат;
- уміти здійснювати адаптації і модифікації змісту методів навчання та способів оцінювання дітей залежно від їх особливих освітніх потреб.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Розподіл годин між видами робіт						
	Аудиторна						Самостійна
	Усього	Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1							
Українська мова з методикою вивчення фонетики, лексикології й орфографії							
Тема 1. Теоретичні основи вивчення курсу «Українська мова з методикою навчання»	8	2		2			4
Тема 2. Фонетика і методика навчання її	8	2		2			4
Тема 3. Лексикологія і методика навчання її	8	2		2			4
Тема 4. Орфографія і методика навчання її	8	2		2			4
МКР	2 год.						
Усього	32	8		8			16
Змістовий модуль 2							
Українська мова з методикою вивчення основних розділів граматики							
Тема 1. Морфологія і методика навчання її	8	2	2				4
Тема 2. Морфеміка і методика навчання її	8	2	2				4
Тема 3. Синтаксис і методика навчання його	8	2	2				4
МКР	2 год.						
Усього	24	6	6				12
Разом	56	14	6	8			28

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I

Українська мова з методикою вивчення фонетики, лексикології й орфографії

Тема 1. Лекція 1. Теоретичні основи вивчення курсу «Українська мова з методикою навчання» (2 год.)

Наукові засади вивчення курсу «Українська мова з методикою навчання». Зміст навчальної дисципліни. Загальна характеристика основних розділів курсу. Лінгвістичні основи навчання української мови. Загальна характеристика основних мовних понять. Поняття про основні одиниці різних мовних рівнів.

Лінгводидактичні основи навчання української мови. Поняття про принципи навчання української мови. Класифікація принципів навчання української мови. Поняття про загальнодидактичні принципи навчання української мови. Поняття про специфічні методичні принципи навчання української мови.

Класифікація методів навчання української мови. Різні підходи до класифікації методів навчання української мови. Поняття про форми організації навчальної діяльності учнів. Загальна характеристика засобів навчання української мови. Поняття про освітні технології навчання і застосування їх на уроках української мови. Психолого-педагогічні умови впровадження освітніх технологій в освітньому процесі на уроках вивчення української мови.

Основні поняття теми: принципи навчання, методи і прийоми навчання, форми організації навчальної діяльності, засоби навчання, освітні технології навчання.

Рекомендовані джерела

Основні [2, 3, 4]

Додаткові [2, 3, 6]

Тема 1. Практичне заняття 1. Теоретичні основи вивчення курсу «Українська мова з методикою навчання» (2 год.)

Тема 2. Лекція 2. Фонетика і методика навчання її (2 год.)

Предмет і завдання фонетики. Фонетичне членування потоку мовлення, словесний, логічний наголоси як засоби його оформлення. Аспекти вивчення мовних звуків. Звук як мовна одиниця. Поділ звуків на голосні і приголосні звуки. Класифікація голосних звуків. Класифікація приголосних звуків.

Методика вивчення теми «Голосні звуки». Методика вивчення теми «Приголосні звуки». Методика вивчення теми «Наголошені і ненаголошені голосні звуки». Методика вивчення теми «Дзвінки і глухі приголосні звуки». Методика вивчення теми «Тверді і м'які приголосні звуки». Методика вивчення тем «Склад» і «Наголос». Методика проведення звукового, звуко-буквенного і фонетичного розборів слів.

Основні поняття теми: фонетика, звук, голосні звуки, приголосні звуки, склад, наголос.

Рекомендовані джерела

Основні [2, 3, 5]

Додаткові [1, 2, 5]

Тема 2. Практичне заняття 2. Фонетика і методика навчання її (2 год.)

Тема 3. Лекція 3. Лексикологія і методика навчання її (2 год.)

Предмет і завдання лексикології. Слово як мовна одиниця. Лексичне значення слова. Джерела української лексики. Лексичні значення слів. Тлумачення значення слів. Робота з тлумачним словником української мови. Склад лексики сучасної української мови з погляду походження її. Склад лексики сучасної української мови з погляду стилістичного вживання її.

Методика вивчення елементів лексикології. Завдання вивчення лексикології в початковій школі. Урок вивчення лексикології, мета уроку, цілі уроку, вимоги до уроку вивчення лексикології, види уроків вивчення лексикології. Словникова робота в початковій школі. Методика вдосконалення мовлення учнів на лексичному рівні за допомогою стратегії «асоціативний куц». Словниково-логічні вправи.

Методика вивчення основних тем із лексикології з початкового курсу української мови: «Однозначні і багатозначні слова» в початкових класах, «Пряме і переносне значення слова» в початкових класах, «Синоніми» в початкових класах. «Антоніми» в початкових класах. Методика опрацювання фразеологічних одиниць із молодшими школярами. Методика проведення лексичного розбору в початковій школі.

Основні поняття теми: лексика, лексичні одиниці, слово як мовна одиниця, лексичне значення слова, багатозначні слова, омоніми, синоніми, антоніми, пароніми, фразеологічні звороти, діалектизми, урок вивчення лексики, мета уроку, цілі уроку, вимоги до уроку вивчення лексики, види уроків вивчення лексики, методика вивчення лексики.

Рекомендовані джерела

Основні [1, 2, 5]

Додаткові [2, 3, 5]

Тема 3. Практичне заняття 3. Лексикологія і методика навчання її (2 год.)

Тема 4. Лекція 4. Орфографія і методика навчання її (2 год.)

Предмет і завдання орфографії. Правила правопису. Принципи орфографії. Фонетичний принцип орфографії. Морфологічний принцип орфографії. Історичний принцип орфографії. Семантичний принцип орфографії.

Орфографія і методика її вивчення у початковій школі. Методика вивчення груп орфографічних правил. Умови формування орфографічної грамотності молодших школярів. Психологічні основи методики навчання орфографії. Система орфографічних вправ і їх роль у набутті учнями міцних орфографічних навичок. Методика проведення орфографічного розбору.

Методика вивчення фонетичних написань. Методика вивчення морфологічних написань. Методика вивчення традиційних написань. Методика вивчення семантичних написань. Методика вивчення орфографічних правил у початкових класах Система орфографічних вправ на уроках української мови. Орфографічні розбори і методика їх проведення в початкових класах.

Основні поняття теми: орфографія, принципи орфографії, фонетичний принцип, морфологічний принцип, історичний принцип, семантичний принцип, орфографічні правила, види орфографічних вправ.

Рекомендовані джерела

Основні [1, 2,5 4]

Додаткові [1, 4, 5]

Тема 4. Практичне заняття 4. Орфографія і методика навчання її (2 год.)

Змістовий модуль II

Українська мова з методикою вивчення основних розділів граматики

Тема 5. Лекція 5. Морфологія і методика навчання її (2 год.)

Морфологія як розділ граматики. Предмет і завдання морфології. Самостійні частини мови (іменник, прикметник, дієслово, числівник, займенник, прислівник). Службові частини мови (прийменник, частка, сполучник).

Методика вивчення морфології в початковій школі. Методика вивчення самостійних частин мови. Методика вивчення службових частин мови.

Методика вивчення основних тем із морфології з початкового курсу української мови: «Іменник» у початкових класах (2 – 4 класи), «Прикметник» у початкових класах (2 – 4 класи), «Дієслово» в початкових класах (2 – 4 класи), «Числівник» у початкових класах (4 клас), «Займенник» у початкових класах (4 клас), «Прислівник» у початкових класах (4 клас). Методика проведення морфологічного розбору в початковій школі.

Основні поняття теми: самостійні частини мови, службові частини мови.

Рекомендовані джерела

Основні [2, 3, 5]

Додаткові [2, 4, 5]

Тема 5. Практичне заняття 5. Морфологія і методика навчання її (2 год.)

Тема 5. Семінарське заняття 1. Морфологія і методика навчання її (2 год.)

Тема 6. Лекція 6. Морфеміка і методика навчання її (2 год.)

Предмет і завдання морфеміки. Поняття про морфемі як значущі частини слова. Споріднені слова. Спільнокореневі слова.

Методика вивчення розділу «Будова слова» в початковій школі. Методика вивчення основних тем із морфеміки з початкового курсу української мови: «Корінь» (3 клас), «Префікс» (3 клас), «Суфікс» (3 клас), «Закінчення» (3 клас),

«Основа слова» (3 клас). Методика проведення розбору слова за будовою в початковій школі. Застосування стратегії ЗХД у процесі вивчення морфеміки.

Основні поняття теми: частини слова, морфеми, морфемний розбір.

Рекомендовані джерела

Основні [2, 3, 4]

Додаткові [1, 4, 5]

Тема 5. Семінарське заняття 2. Морфеміка і методика навчання її (2 год.)

Тема 7. Лекція 7. Синтаксис і методика навчання його (2 год.)

Предмет і завдання синтаксису. Поняття про синтаксичні одиниці. Типи речень за метою висловлювання. Типи речень за інтонаційним оформленням. Члени речення (головні і другорядні). Однорідні члени речення (головні і другорядні).

Методика вивчення основних тем із синтаксису з початкового курсу української мови: «Розповідні, питальні і спонукальні речення», «Окличні і неокличні речення», «Зв'язок слів у реченні», «Головні члени речення», «Другорядні члени речення», «Однорідні члени речення». Методика проведення повного синтаксичного розбору в початковій школі. Застосування стратегії «кубування» в процесі вивчення синтаксису.

Основні поняття теми: синтаксис, основні синтаксичні одиниці.

Рекомендовані джерела

Основні [2, 3, 5]

Додаткові [1, 3, 5]

Тема 7. Семінарське заняття 3. Синтаксис і методика навчання його (2 год.)

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Види діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модулі 1,2	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	7	7
Відвідування семінарських занять	1	3	3
Відвідування практичних занять	1	4	4
Робота на семінарському занятті	10	3	30
Робота на практичному занятті	10	4	40
Виконання завдань для самостійної роботи	5	14	70
Виконання модульної роботи	25	2	50
	Разом	37	204
Максимальна кількість балів		204 бали	

Розрахунок коефіцієнта (60 балів + 40 балів іспит) $204 \cdot 100 / 60 = 340$ Коефіцієнт 3,4
--

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

№ з/п	1.1. Завдання для самостійної роботи (ЗМ 1, 2)	Кількість годин	Кількість балів
1.	Складіть обґрунтований перелік основних умінь, якими має володіти учень початкової школи із розділів: «Методика вивчення фонетики в початковій школі», «Методика вивчення лексикології в початковій школі», «Методика вивчення орфографії в початковій школі», «Методика вивчення граматики в початковій школі». У першій колонці зазначте вміння, а у другій – обґрунтування цих умінь.	7	20
2.	Розробіть фрагменти уроків із розвитку мовлення учнів під час вивчення різних частин мови у початковій школі (теми і клас – за вибором). Сформулюйте методичні рекомендації з формування культури мовлення молодших школярів. Упорядкуйте комплекс вправ і завдань із формування мовних умінь учнів початкової школи. Підготуйте методичні комплекти з відеоматеріалами та інтерактивними сторінками до однієї із навчальних тем (за вибором).	7	20
3.	Розробіть плани-конспекти уроків української мови із тем основних розділів: «Методика вивчення фонетики в початковій школі», «Методика вивчення лексикології в початковій школі», «Методика вивчення орфографії в початковій школі», «Методика вивчення граматики в початковій школі» (теми і клас – за вибором).	7	20
4.	Опрацюйте зміст матеріалів Типової освітньої програми з української мови для початкової школи; основні розділи навчально-методичного посібника «Українська мова і мовлення в початковій школі» («Мова і мовлення», «Текст», «Речення», «Слово. Значення слова», «Слово. Частини мови», «Звуки і букви») та занотуйте найважливішу інформацію.	7	10
	Разом	28	70

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Модульний контроль здійснюється у формі тестування, письмової роботи та перевірки виконання завдань для самостійної роботи.

Тест – 25 питань для кожного студента. Кожна правильна відповідь на питання тесту оцінюється в 1 бал.

Письмова робота – 15 питань. Повна обґрунтована відповідь на кожне з питань оцінюється в 3 бали, часткова обґрунтована – 2 бали, часткова необґрунтована – 1 бал.

6.4. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю (ЗМ 1, 2)

Вивчення основних тем початкового курсу української мови:

1. Тема: «Особливості голосних і приголосних звуків».
2. Тема: «Голосні звуки, позначення їх буквами на письмі».
3. Тема: «Наголошені і ненаголошені голосні звуки».
4. Тема: «Ненаголошені голосні звуки».
5. Тема: «Приголосні звуки, позначення їх буквами на письмі».
6. Тема: «Дзвінки і глухі приголосні звуки».
7. Тема: «Тверді і м'які приголосні звуки».
8. Тема: «Склад» (2 клас).
9. Тема: «Наголос» (2 клас).
10. Тема: «Однозначні і багатозначні слова» в початкових класах.
11. Тема: «Пряме і переносне значення слова» в початкових класах.
12. Тема: «Синоніми» в початкових класах.
13. Тема: «Антоніми» в початкових класах.
14. Тема: «Іменник» у початкових класах (2 – 4 класи).
15. Тема: «Прикметник» у початкових класах (2 – 4 класи).
16. Тема: «Дієслово» в початкових класах (2 – 4 класи).
17. Тема: «Числівник» у початкових класах (4 клас).
18. Тема: «Займенник» у початкових класах (4 клас).
19. Тема: «Прислівник» у початкових класах (4 клас).
20. Тема: «Корінь» (3 клас).
21. Тема: «Префікс» (3 клас).
22. Тема: «Суфікс» (3 клас).
23. Тема: «Закінчення» (3 клас).
24. Тема: «Основа слова» (3 клас).
25. Тема: «Розповідні, питальні і спонукальні речення».
26. Тема: «Окличні і неокличні речення».
27. Тема: «Зв'язок слів у реченні».
28. Тема: «Головні члени речення».
29. Тема: «Другорядні члени речення».
30. Тема: «Однорідні члени речення».
31. Тема: «Розвиток мовлення учнів початкової школи».
32. Тема: «Розвиток культури мовлення молодших школярів».

6.5. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100 – 90
Дуже добре	82 – 89
Добре	75 – 81
Задовільно	69 – 74
Достатньо	60 – 68

Незадовільно	0 – 59
--------------	--------

7. Навчально-методична картка дисципліни

Разом 90 год.: лекції – 14 год., практичні заняття – 8 год., семінарські заняття – 6 год., самостійна робота – 28 год., модульний контроль – 4 год., семестровий контроль – 30 год..

Тиждень	1	2	3	4
Модулі	ЗМІ			
Назва модуля	Українська мова з методикою вивчення фонетики, лексикології й орфографії			
К-сть балів за модуль	108 б.			
Лекції	1	2	3	4
Теми лекцій (відвідування – 4 бали)	Теоретичні основи вивчення курсу «Українська мова з методикою навчання» (1 б.)	Фонетика з методикою навчання (1 б.)	Лексикологія з методикою навчання (1 б.)	Орфографія з методикою навчання (1 б.)
Теми семінарських занять				
Теми практичних занять (відвідування робота під час заняття) 44 бали	Теоретичні основи вивчення курсу «Українська мова з методикою навчання» (11 б.)	Фонетика з методикою навчання (11 б.)	Лексикологія з методикою навчання (11 б.)	Орфографія з методикою навчання (11 б.)
Самостійна робота	35 балів			
Види поточного контролю	МКР 1 (25 балів)			
Підсумковий контроль	Відв. лекцій – 4 б., практ. – 4 б., роб. на практ. – 40 б., МКР – 25 б., сам. роб. – 35 б. Разом – 108 балів.			

Тиждень	1	2	3	4
Модулі	ЗМ 2			
Назва модуля	Українська мова з методикою вивчення основних розділів граматики			
К-сть балів за модуль	96 б.			
Лекції	1	2	3	
Теми лекцій (відвідування – 3 бали)	Морфологія з методикою навчання (1 б.)	Морфеміка з методикою навчання (1 б.)	Синтаксис із методикою навчання (1 б.)	
Теми семінарських занять	Морфологія з методикою навчання (11 б.)	Морфеміка з методикою навчання (11 б.)	Морфеміка з методикою навчання (11 б.)	
Теми практичних занять (відвідування робота під час заняття) 33 бали				
Самостійна робота	35 балів			
Види поточного контролю	МКР 2 (25 балів)			
Підсумковий контроль	Відв. лекцій – 3 б., сем. – 3 б., роб. на сем. – 30 б., МКР – 25 б., сам. роб. – 35 б. Разом – 96 балів.			
Разом	Максимальна кількість балів (ЗМ 1 + ЗМ 2) – 204 б. (60 балів + 40 балів іспит) $204 * 100 / 60 = 340$ Коефіцієнт 3,4			

8. Рекомендовані джерела

Основні

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі / М.С. Вашуленко. – К. : Видавничий дім «Освіта». 2018. – 178 с.
2. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2016. – 364 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для студентів пед. фак. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 416 с.
4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1 – 2 класи. – К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. – 240 с.
5. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова : Модульний курс: навч. посіб. – К. : Вища шк., 2007. – 823 с.

Додаткові

1. Білоусенко Т. І. Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови : посібник для вчителя / Т. І. Білоусенко, В. В. Явір. – К. : Освіта, 1990. – 128 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://base.kristti.com.ua/?p=4749.ua/?p=4749> – Назва з екрана.
3. Мацько Л.І. Українська мова як засіб формування національної свідомості / Л.І. Мацько // Українська мова як державна в Україні : зб. матеріалів. – К. : 2016. – С.74–82.
4. Методика викладання української мови: навч. посібник /С. І. Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін.; за ред. С.І. Дорошенка. – 2-е вид. перероб. і допов. – К. : Вища шк., 2010. – 398 с.
5. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : навч. посібн. / О. Пономарів. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 2008. – 240 с.
6. Тоцька Н.І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах / Н. І. Тоцька. – К. : Вища. шк. – 2014. – 176 с.
7. Українська мова з методикою навчання в початкових класах: Інтегрований курс : підручн. / за ред.: А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – К. : Промінь, 2008. – 232 с.